

ATENEUM

ATENEUMIN MUISTIPOLKU

Julkistus 6.2.2008

SISÄLLYS

Johdanto	3
Taiteilijan ääni: Taidemaalari Rafael Wardin haastattelu	4
Muisti ja muistisairaudet	6
Muistipolku Ateneumissa: teosesittelyt	7
Käytännön vinkkejä museokäynnille	19

Ateneumin Muistipolku

Ateneumin kokoelmanäyttely on uusittu vuoden 2007 lopussa. Koko kolmannen kerroksen kiertävässä ”Elämää suurempaa” -näyttelyssä voi tutustua suomalaiseen taiteeseen 1700-luvulta 1900-luvun puoliväliin saakka. Ripustus ei ole historiallisesti kronologinen, vaan siinä katsotaan Suomen taidetta laaja-alaisesti *taiteilija*-teeman kautta.

Ateneumin museopedagoginen sektori on tuottanut **Alzheimerkeskusliiton** kanssa tämän kymmenen taideteoksen *Muistipolun*. Teokset on valittu ja lisäinformaatiota tuotettu ajatellen erityisesti muistihäiriöisiä asiakkaita ja heitä museoon tuovia hoitajia, ystäviä ja omaisia. Kaikki teokset ovat esillä kokoelmanäyttelyssä. Polkuun kuuluvat teokset on merkitty helposti erottuvalla keltaisella tunnuksella.

Tätä tietopakettia voi käyttää kuka tahansa – ei vain taiteen asiantuntija. Tarjolla on teosesittelyitä sekä käytännön vinkkejä museokäynnille. Taide ei ole vain silmille, vaan se vaikuttaa koko kehoon: tuokset, käsin tunnisteltavat materiaalit tai musiikki laukaisevat muistoja ja avaavat keskustelun. Taide voi aktivoida muistia ja antaa mahdollisuuden tunteiden ilmaisemiseen silloinkin kun sanat ovat hävinneet.

Muistipolun teoksia tarkastellaan myös Ateneumin Muistipolku-opastuksilla, joita pitävät tilauksesta Ateneumin omat oppaat. Heitä on erityisesti koulutettu kohtaamaan myös eri asteisia muistisairautta sairastavia asiakkaita. Opastettu Muistipolku on luonteeltaan keskusteleva. Kierroksella tutustutaan syvemmin muutamaa polun teokseen, joiden luona viivähdetään pidempään. Käytössä ovat lainattavat irtotuolit. Tämän vuoksi ryhmän koko ei voi olla kovin suuri. Mikäli mukana on itsenäisesti liikkuvia, parempikuntoisia henkilöitä, voi ryhmäkoko olla maksimissaan 10 (+ hoitajat / saattajat). Mikäli ryhmässä on paljon pyörätuolilla liikkuvia ja sairauden pidemmässä vaiheessa olevia, suositeltava ryhmäkoko on noin viisi henkilöä (+ hoitajat / saattajat).

Muistipolku-opastuksia voi tilata Ateneumin neuvonnasta, tiipe klo 10–12, puhelin (09) 1733 6275. Noin 45 minuuttia kestävä Muistipolku-opastuksen hinta on arkisin 85 euroa, sunnuntaisin 105 euroa. Lisäksi muilta kuin hoitolaitoksilta tulevilta ns. terapiaryhmiltä peritään myös museon sisäänkäyntimaksu.

Taiteilijan ääni:

Taidemaalari Rafael Wardin haastattelu

Teksti perustuu Rafael Wardin haastatteluun 25.10.07, haastattelijana Sari Högström

Kuva: Sari Högström

”Minä ihmettelen, mistä syvyydestä sairastuneen ajatukset tulevat.”

”Meidän pitäisi tavoittaa ihmisen arvokkuutta, ihmisyyttä kanssakulki-joista,” taidemaalari Rafael Wardi aloittaa. ”Taiteen avulla voidaan päästä keskusteluun ihmisen kanssa. Taiteen tekeminen tai katsominen voi myös tukea ihmisen yhteyttä omaan itseensä ja sen vahvistumista. Taide on ihmiselle yksi itseilmaisun muoto. Jos ihminen on nauttinut taiteesta jollain tavalla elämänsä aikana, hänellä pitäisi olla tilaisuuksia taiteen kokemiseen ja sen ympäröimänä elämiseen myös sairastuneena. Osallisuuden kokemus, mahdollisuus katsella tai tehdä taidetta, on oikeus vielä laitoshoidon vaiheessakin.”

Muistipolkuun valituista teoksista Wardi uskoo, että suomalaisen maalaiselämän kuvaukset tulevat lähelle sairastunutta ihmistä. Toisaalta kuva puhuttelee niin yksilöllisesti, että on mahdoton sanoa mikä teos koskettaa ketäkin ihmistä. Kuvataide puhuttelee ihmistä lapsuudesta vanhuuteen.

Yhteiskunnassamme korostetaan tällä hetkellä menestystä, sosiaalista lahjakkuutta ja hyvin pärjäämistä. Nämä ovat kovia arvoja. ”Dementoituva ihminen on kuin tämän kortin kääntöpuoli lakatessaan menestymästä, haurastuessaan, menettäessään kykynsä kommunikoida rikkaasti.”

Rafael Wardi eli vaimonsa Reetan rinnalla sairauden eri vaiheet, kotihoidon, hoitolaitokseen siirtymisen, hoitamisen kulttuurin eri hoito-

paikoissa ja myös puolison saattohoidon. Dementoivaa sairautta sairastavasta ihmisestä hänelle on jäänyt vahvana tunne siitä, että ihminen menettää vähitellen kosketuksensa sekä ulkomaailmaan että itseensä. ”Vaikeaa oli hyväksyä myös se, että suhde toiseen ihmiseen muuttui ikään kuin näkymättömäksi.” Sairastunut saattaa puhua puolisostaan nimellä kuitenkin tunnistamatta, että mainittu puoliso istuu aivan vieressä.

Ihmisellä pitäisi olla mahdollisuus ilmaista itseään niin kauan kuin mahdollista. Kun yhteys ulkomaailmaan heikkenee, ihminen voi löytää hyvän olon tunnetta oman kehon ja minän vahvistumisesta. ”Pienikin paperiin tuotettu viiva tai lyhyt hetki, jolloin ihminen on tehnyt jotain omasta halustaan, on ihmisyyttä ja arvokkuutta tukevaa. Se mahdollisuus dementoituvalta ihmiseltä kuitenkin usein puuttuu.”

Dementoituvalle ihmiselle on tarina, joka ei saisi päättyä sairauteen

Rafael Wardi työskenteli Alzheimer-keskusliiton Leenankodissa 1990-luvun lopulla ja toi tuolloin töihinsä dementiaosaston maailmaa ja ihmisen olemusta sairauden vaikeassa vaiheessa. Hän kertoo muistavansa tunnelman maalaustilassa ja kokee olleensa tärkeä ihminen sairastuneille. Hän muistaa kuinka eräs asiakas kuvaili keskeneräistä työtä katsoessaan: ”Lehmätkin itkivät, kun vasikat vietiin”. Asiakkaalle oli tullut vahva muisto eletystä elämästä. Kuvalla voidaan tavoittaa jotain mitä sairastunut ei enää osaa sanallisesti tuottaa. Osallisuus on tärkeää sairastuneelle, olla mukana tilanteessa, vaikka ei itse aktiivisesti pystyisi osallistumaan. Myös Ateneumiin järjestettävässä Muistipolussa Rafael näkee tämän mahdollisuuden.

”Taiteen tekemisessä on tärkeää uskoa omaan ajatukseen, tunteeseen, omaan lahjakkuuteen. Taitelija on kuin tikapuilla.” On tunnettava menneisyyttä, toisten taiteilijoiden töitä ja kavuttava askel askeleelta ylöspäin, säilyttäen oma näkemys. Wardista huokuu rakkaus työtään kohtaan. ”En ymmärrä kuinka ihmiset haluavat eläkkeelle niin aikaisin. Ehkä he eivät rakasta sitä työtä jota tekevät.”

Hoitajille ja kanssaihmisille Rafael Wardi sanoo: ”Pitää mennä syvälle itseensä, sieltä se toinenkin ihminen ja ymmärrys häneen löytyy.” Yksinäisyys on monella ihmisellä se tunne, jonka kanssa elää suuren osan elämää. Dementoituvan ihmisen kokemus vaikeassa vaiheessa, kun sanat ovat kadonneet, on mysteeri, jota kukaan ei tiedä varmasti.

Muisti ja muistisairaudet

Sari Högström ja Sirpa Granö

Usein huomaamme muistavamme asioita, jotka luulimme unohtaneemme jo ajat sitten. Säilömuistissamme on paljon tunnekokemuksia, jotka saattavat aktivoitua oikeiden avainten avulla. Muistille on hyväksi aivojen aktivoiminen ja aktiivinen muistelu, johon taideteokset toimivat hyvinä johdattelijoina.

Etenevät muistisairaudet ovat yleisin iäkkäiden ihmisten toimintakyvttömyyden aiheuttaja. Yleisimpiä muistisairauksia ovat Alzheimerin tauti, Vaskulaarinen dementia, Lewyn kappale -tauti ja otsalohkoperäinen dementia. Tällä hetkellä näitä sairauksia sairastaa Suomessa noin 120 000 ihmistä ja vuosittain diagnoosin saa n. 13 000 ihmistä. Muistisairaudet eivät kuitenkaan kosketa yksin ikäihmisiä, sillä alle 65-vuotiaana sairastuneita arvioidaan Suomessa olevan n. 7 000 henkilöä.

Edetessään muistisairaudet aiheuttavat dementiaoireiston, jolla tarkoitetaan laaja-alaista arkiselviytymistä vaikeuttavaa muistin ja tiedonkäsittelyn heikentymistä. Dementian leima on sairastuneelle vahva elämän rajoittaja heti sairastumisen jälkeen. Usein sosiaalinen kanssakäyminen ja harrastukset vähenevät tarpeettoman aikaisin.

Lisääntyvä tieto etenevistä muistisairauksista on auttanut ymmärtämään aivojen aktivoimisen, elämysten ja sosiaalisen kanssakäymisen merkitystä sairastuneiden hyvinvoinnille. Taide voi toimia tärkeänä väylänä tunteiden ilmaisulle ja muistojen heräämiselle sekä identiteetin tukemiselle myös sairauden vaikeassa vaiheessa. Muistipolku tarjoaa mahdollisuuden taide-elämykseen koulutettujen opaiden johdolla. Muistipolkuun voi tulla tutustumaan myös läheisen kanssa ilman ryhmää.

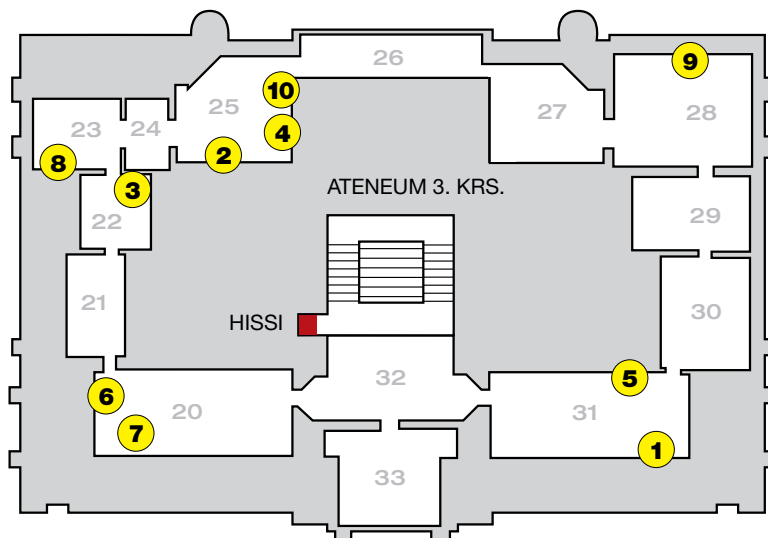
lisätietoja: www.alzheimer.fi

Alzheimer-keskusliitto

Alzheimer-keskusliitto on valtakunnallinen dementoituvien ihmisten ja heidän läheistensä kansanterveys-, potilas- ja edunvalvontajärjestö. Alzheimer-keskusliittoon kuuluu 46 jäsenyhdistystä eri puolilla Suomea ja se juhli 20-vuotista toimintaansa vuonna 2008.

Muistipolun teokset teemaehdotuksineen

Maria Ollikainen

Teosten sijainti merkitty helmikuussa 2008, muutokset mahdollisia.

- 1 Eero Järnefelt** Kaski / Raatajat rahanalaiset, 1893
- 2 Sulho Sipilä** Luistinrata, 1932; Sisäkuva, soittava nainen, 1931; Vapunpäivä, 1932
Greta Hällfors-Sipilä Johanneksen kirkko, 1918
- 3 Helene Schjerfbeck** Tyttö hiekkakuopassa, n.1912
- 4 Tyko Sallinen** Pyykkärit, 1911
- 5 Albert Edelfelt** Leikkiviä poikia rannalla, 1884
- 6 Hugo Simberg** Haavoittunut enkeli, 1903
- 7 Auguste Rodin** Ajattelijä, 1881–1883 (jälkivalos, 1964)
- 8 Elin Danielson-Gambogi** Äiti, 1893
- 9 Akseli Gallen-Kallela** Kullervon kirous, 1899
- 10 Rafael Wardi** Pöydän ääressä, 1960

Kaikki taideteokset kuuluvat Ateneumin taidemuseon kokoelmiin.

Ateneumista lyhyesti

Ateneum avattiin yleisölle vuonna 1888. Se on aina ollut taiteiden talo. Rakennus täyttää 120 vuotta vuonna 2008. Ateneumissa on aikanaan toiminut kaksi taidekoulua, joissa moni suomalainen kuvataiteilija ja taideteollisen alan ammattilainen on opiskellut.

Ateneumin taidemuseon kokoelmaan kuuluu noin 20 000 taideteosta, joista mahtuu yleisön nähtävälle yhdellä kertaa muutama sata teosta. Suurin osa Ateneumin teoksista on suomalaisten taiteilijoiden tekemiä. Taidekokoelmaa on kartutettu vuosien varrella lahjoitusten ja taideostojen avulla.

1

Eero Järnefelt Kaski / Raatajat rahanalaiset, 1893

öljy kankaalle, 131 x 167,5 cm

Mitä maalauksessa tapahtuu? Kyse on kaskenpoltosta, jossa tehdään uutta peltomaata polttamalla maahan hakattuja puita. Kaikkialla on paljon savua ja maa on tulikuuma. Palavat oksat napsahtelevat, tulen lieskat humisevat. Maisema ja ihmiset ovat Pohjois-Savosta, Lapinlahdelta.

Tyttö katselee meitä kohti nokisin kasvoin. Hän on varmaan väsynyt. Tytön vatsa on pöhöttynyt yksipuolisen ravinnon takia. Jalassaan hänellä on tuohesta tehdyt löttöset. Tyttö levittää koivuluudalla hiiltä ja tuhkaa, jotka ravitsevat maata. Hänetkin on tarvittu mukaan työntekoon. Ehkä hän kuitenkin mieluummin leikkisi tai kävisi koulua.

Eero Järnefelt piirsi Puurulan tilan maisemissa luonnoksia ja otti ihmisistä valokuvia maalaustaan varten. Hän halusi realistisessa maalauksessaan näyttää, millaista tavallisen kansan raskas työ oli – varsinkin heidän, jotka eivät omistaneet maata.

Aistit *Tulen äännet, savun tuoksu, tuohi, hiili ja terva. Valokuva taiteilijasta.*

Teemoja *Millainen maalauksen tunnelma on? Maatöiden tekeminen, lapsi työssä, katsekontakti. Tulen ja savun tuntu. Taiteen käyttö yhteiskunnallisena kannanottona.*

Luistinrata, 1932

Vapunpäivä, 1932

Sisäkuva, soittava nainen, 1931

Johanneksen kirkko, 1918

2

Sulho Sipilä

Luistinrata, 1932 öljy kankaalle, 61,5 x 50,5 cm

Sisäkuva, soittava nainen, 1931 öljy kankaalle, 53,5 x 64,5 cm

Vapunpäivä, 1932 öljy kankaalle, 66,5 x 73,5 cm

Greta Hällfors-Sipilä

Johanneksen kirkko, 1918 öljy kankaalle, 73,5 x 66,5 cm

Sipilän taiteilijapariskunta asui melkein koko yhteisen elämänsä ajan Etelä-Helsingin Punavuorella ja Eirassa. Heidän kotinsa ikkunasta Punavuoren Viiskulmassa näkyi Johanneksen kirkko. Molemmat taiteilijat maalasivat ahkerasti kotikulmiensa näkymiä eri vuodenaikoina ja vaihtelevin maalaustyylein. Varsinkin Greta maalasi ikkunan ääressä silloin, kun Sulho oli merillä rannikkolaivaston upseerin työnsä vuoksi. Sulhoa pidettiin kurittomana ja mukavuudenhaluisena upseerina, sillä hän kuljetti värejä ja maalauspuhji mukanaan laivoillekin.

Luistinrata 1932 Sulhon maalauksessa on valaistu luistinrata, joka jäädytetään yhä talvisin kirkon kupeeseen. Tarkkaan katsoessa luistelijoiden voi erottaa pyöräyttelevän taitavasti piruetteja tai pelaavan jääpalloa.

Vapunpäivä 1932 Maalaus voi näyttää synkältä, jos sitä katsoo kaukaa. Lähempää katsoessa huomaa, että on vapunpäivä: ihmiset kulkevat ylioppilaslakki päässä ja ilmapalloja kädessä. Pui-ton nurmikolla on vielä lumen rippeitä. Autoja ei katukuvassa näy. Suomenlippujakaan ei ole vedetty salkoon: vapunpäivästä tuli lipu-tuspäivä vasta vuonna 1979.

Sisäkuva, soittava nainen 1931 Greta nautti flyy-gelinsoitosta. Hän opiskeli lapsesta asti pianonsoittoa ja kehittyi kon-serttitasoiseksi pianistiksi. Sulho maalasi kakkärätukkaisen vaimonsa tämän lempipuuhassa kodin olohuoneessa. Flyygelin vieressä olevaa harppuakin Greta osasi soittaa.

Johanneksen kirkko 1918 Gretan maalaus yhteisen kodin ikkunasta on erikoinen ja huomattavan moderni verrattuna Sul-hon teoksiin, vaikka se on varhaisempi, vuodelta 1918. Taiteilija on kuvannut kirkon, puut ja pensaat geometrisinä muotoina, kolmioina ja kartioina. Puiden latvat taipuvat tuulisessa kirkkopuistossa. Greta ja Sulho maalasivat kumpikin nuorina geometriseen ja vähän lapsen-omaiseen tyyliin. Heidän maalauksensa näyttivät hyvin samanlaisilta. Tätäkin teosta luultiin Sulhon tekemäksi vuoteen 2005 asti.

Aistit *Musiikki, kadun äänet, lasten huudot, lintujen laulu, kirkon kel-lot, lumi (lumen narina, luistimien ääni), ilmapallo.*

Teemat *Koti, näkymä ikkunasta, kaupunkimaisema. Yhteiselämä, harrastukset.*

Maalaustyylilien vaihtelu perinteisemmästä todellisuuden tallentami-sesta kohti ei-esittävää ja muodon hajoitusta.

3

Helene Schjerfbeck Tyttö hiekkakuopassa, noin 1912

tempera kankaalle, 57 x 50 cm

Pieni lapsi, tyttö, on kyykistynyt maahan. Hän pitelee käsissään tikun näköistä esinettä ja ehkä piirtää sillä hiekkaan. Sininen maassa voisi olla vettä: sateen jälkeen märkään hiekkaan on hyvä piirtää.

Lapsi keskittyy omiin touhuihinsa suu mutrussa. Ehkä lapsi on loukkaantunut jostain, ehkä hänet on ajettu ulos leikkimään, pois aikuisten jaloista? Tai ehkä toiset lapset ovat kiusanneet tyttöä? Aurinko pais-taa pellavapäisen tytön niskaan ja selkään.

Tyttö oli Martta Mäkinen, seppä Mäkisen tytär, joka asui Schjerfbeckin kodin lähellä Hyvinkäällä. Martalla ei varmaankaan ollut paljon valmiita leikkikaluja.

Martan mekko on väriltään voimakkaan punainen. Schjerfbeckin mielestä punainen oli lämpimän elämän väri. Hän käytti punaista jois-sakin maalauksissa tehokeinona.

Schjerfbeck ei avioitunut eikä hänellä ollut lapsia, mutta hän rakasti lapsia. Hän maalasi mielellään lasten kuvia ja asettui lapsen asemaan. *Tyttö hiekkakuopassa* -maalauksessakin näyttää siltä, että taiteilija on käynyt kyykkyyn tytön viereen katselemaan lasta.

Aistit *Auringon lämmön tuntu iholla. Sileän, kuuman hiekan tuntu jal-kojen alla ja käsissä. Valokuva taiteilijasta.*

Teemat *Lapsuus, leikki, pihapiiri. Saiko sunnuntaisin tai juhlapyhinä leikkiä? Murjottaminen, kiusaaminen, hellyys. Yksinolosta nauttiminen, yksin puuhasteleminen. Värien voima.*

4

Tyko Sallinen Pyykkärit, 1911

öljy kankaalle, 154 x 136 cm

Naiset pesevät pyykkiä rannalla. He seisovat paljain jaloin hiekalla. Pärekori nurmella odottaa kuivaksi väännettäviä ja pyykkinarulle ripustettavia pyykkejä.

Vasemmanpuoleinen nainen oli taiteilijan vaimo Helmi Vartiainen, lempinimeltään Mirri, taiteilija hänkin. Vaalea nainen oli Sallisten palvelustyttö Sortavalassa. Siellä pariskunta asui melkein vuoden Helmin kotitalossa vuosien 1910–11 aikana.

Naisilla on työn lomassa hauskaa yhdessä, he viihtyvät toistensa seurassa. Ehkä he juoruilevat jotain? Naisten varjot näkyvät maassa. Taivaalle on kerääntynyt pilviä, mutta aurinko paistaa vielä. On hyvä sää ripustaa pyykkit ulos.

Tyko Sallinen oli taiteen kapinallinen 1910-luvun Suomessa. Hän maalasi räväkästi, ekspressiiviseen tyyliin. Siveltimenvedot näkyvät *Pyykkäreissäkin*. Suttuisesta jäljestä Sallista aikanaan moitittiinkin, uuteen maalaustyyliin ei ollut vielä totuttu.

Aistit Mäntysuovan tuoksu, juuriharja (mattojen pesu), puiset pyykkipojat, kostea rätti. (Coralin tms. pesuaineen haju).

Teemat Ystävyys, ilo. Arki, pyykkäys. Kesä. Maali, siveltimen jälki. Maalin levittämisen tuntu. Naiseuteen liittyvät tunteet.

5

Albert Edelfelt Leikkiviä poikia rannalla, 1884

öljy kankaalle, 90 x 107,5 cm

Albert Edelfelt menestyi taiteilijana ulkomailla ja asui pitkään Pariisissa. Kesät hän vietti aina koti-Suomessa, Porvoon lähellä Haikossa. Se oli taiteilijalle tuttua lapsuudenmaisemaa, jossa rakas äiti ja siskot viettivät kesänsä. Perheen huvilalta avautui näkymä Haikon selälle.

30-vuotias Edelfelt muisteli ehkä omaa lapsuuttaan, kun hän maalasi *Leikkiviä poikia rannalla* -maalauksen. Maalausta katsoessa voi kuvitella, miltä tuntuu laittaa paljas jalka auringon lämmittämään rantaveteen, terävien rantakivien päälle. Tai millainen ilo on saada tyrkätä itse tehty puuvene aalloille keinumaa.

Edelfelt palkkasi malleiksi kaksi haikkolaispoikaa: paidattomien poikien mallina on poseerannut yksi ja sama poika. Palkaksi työstään pojat saivat kaksi hopeamarkkaa tunnilta.

Maalauksen taustalla näkyy höyry- ja purjelaivoja sekä puutavaraa kuljettavia proomuja. Porvoossa oli aikanaan vilkas satama. Laivat kertovat myös siitä, kuinka Suomesta tuli vauras maa. Ehkä kuvan pojatkin haluavat isona merikapteeneiksi tai sahanjohtajiksi.

Aistit Kaarna, rantakivi. Veden liplatus, lокkien ääni. Valokuva taiteilijasta.

Teemat Lapsuuden leikit ja työt, leikkikalut. Uiminen, rannalla olo. Loma, matkustaminen. Toiveammatit, haaveet.

6

Hugo Simberg Haavoittunut enkeli, 1903

öljy kankaalle, 127 x 154 cm

Enkeli on saanut siipeensä pienen haavan ja repeämän. Otsalla on side. Pää on painunut alas ja selkä kumaraan. Pojat kantavat haavoittunutta enkeliä paareilla, jotka on ehkä tehty tikapuista.

Hugo Simberg kuvasi usein maalauksissaan elämän ja kuoleman vaihtelua. Hän ei selittänyt arvoituksellisia teoksiaan. Jokainen katsoja saa itse päättää, mitä haavoittuneelle enkelille on tapahtunut. Maalaus voi herättää monia kysymyksiä: Näyttävätkö pojat syyllisiltä vai katsovatko he kenties syyttävästi meitä, katsojia? Onko enkeli suoje-lusenkeli vai ihan tavallinen tyttö, joka näyttelee enkeliä? Paleleeko-han enkelin jalkoja? Mihin ollaan matkalla?

Simberg kehitti ideaa *Haavoittuneesta enkelistä* viitisen vuotta. Syksyllä 1902 hän sairastui vakavasti ja joutui Helsingin Diakonissalaitoksen sairaalaan. Kun Simberg alkoi seuraavana keväänä toipua, hän ryhtyi tekemään sairaalasta kävelyretkiä Töölönlahdelle. Tutun keväisen maiseman hän maalasi myös poikien ja enkelin taustalle. Maalauksessa vastarannalla ei näy taloja eikä puita, mutta paikan voi tunnistaa vieläkin, vaikka junan ikkunasta katsoessa.

Kantajapoikien malleina oli kaksi työläispoikaa. Simberg lainasi pojille omia vaatteitaan maalausta varten.

Tampereen tuomiokirkossa *Haavoittunut enkeli* on Simbergin tekemänä seinämaalauksena. Siinä maisema on tamperelainen: taustalla näkyy tehtaanpiippuja.

Haavoittunut enkeli on Ateneumin rakastetuimpia teoksia, ja se valittiin Maamme Tauluksi museon yleisöäänestyksessä vuonna 2006.

Aistit Höyhenet. Teokseen liittyviä valokuvia ja kuva taiteilijasta.

Teemat Sota-aika. Auttaminen, myötätunto, toipuminen. Elämän hauraus. Pukeutuminen, muodikkuus. Maiseman ja kaupunkikuvan muutos.

7

Auguste Rodin Ajattelijä, 1881–1883 (tämä jälkivalos 1964)

pronssi, korkeus 72 cm

Alaston mies istuu kivellä. Varpaat kipristyvät kiven reunaan. Vahva, lihaksikas selkä kyyristyy jalkojen päälle. Pää nojaa käteen. Kuka hän on ja mitä miettii? Onko hän pysähtynyt kesken työnteon vai onko ajattelu hänen työtään?

Ranskalainen kuvanveistäjä Auguste Rodin on *Ajattelijä*-veistoksensa ikuistanut jokaiselle ihmiselle tutun asennon. Alun perin hahmo oli luova runoilija ja tarkoitettu suurempaan Helvetin portit -teokseen, joka ei koskaan toteutunut. Ajattelevan miehen hahmosta tuli kuitenkin maailmankuulu. Paavo Nurmen juoksijapatsas edustanee suomalaisille samanlaista ajatonta ihmishahmoa.

Teos on samanaikaisesti herkkä ja raskas. Vartalo on hyvin lihaksikas, ruumiillista työtä tehneen miehen keho. Rodinin veistoksille on ominaista lihallisuus, joka korostaa tunteikasta ja koskettavaa aihetta.

1900-luvulla alkuperäisen *Ajattelijan* erikokoisia pronssivaluja päätyi ympäri maailmaa. Ateneumin *Ajattelijä* on valettu pronssiin Rodinin valmistaman muotin avulla melkein 50 vuotta kuvanveistäjän kuoleman jälkeen.

Suurten pronssiteosten työstäminen on itsessään fyysisesti raskasta. Vaikka siinä ei muovailta käsin, on oman idean muotoutuminen konkreettiseksi esineeksi palkitsevaa.

Aistit *Veistospateriaalien tuntu. Painavuus.*

Teemat *Millainen tunne tai tunnelma teoksesta välittyy? Tunteet, niiden osoittaminen.*

Käsityöt, käsillä tekeminen. Ruumiillinen työ, liikunta, luova työ.

8

Elin Danielson-Gambogi Äiti, 1893

öljy kankaalle, 95 x 57 cm

Nuori äiti istuu vuoteen reunalla. Hän on nostanut vauvan rinnalleen imemään. Vauvan tumma pää erottuu äidin valkoista hihaa vasten. Vielä äsken lapsi on nukkunut kehossa, johon on kiinnitetty keinutusnaru. Ehkä äiti on aiemmin laulanut lapselleen tuutulaulua. Makuukamari tulvii valoa. Sänky on vielä sijaamatta.

Elin Danielson-Gambogi maalasi *Äiti*-teokseen sisarensa Tyttyn imettämässä vastasyntynyttä Paavo-vauvaa. Imettävä äiti ollut suosittu aihe maalaustaiteessa, ja sen tunnetuin versio kuvaa Neitsyt Mariaa ja Jeesus-lasta. *Äiti*-maalauksessa voi aistia äidinrakkauden ja hellän huolenpidon: Äidin katse on kääntynyt vauvan puoleen. Koti vaikuttaa turvaliselta, liinavaatteet hohtavat valkeina.

Äiti on kookas maalaus. Aikanaan ajateltiin, että naistaiteilijoiden tuli maalata oman, kotoisen elämänpiirinsä aiheita vain pienille öljyvärinkankaalle. Danielson-Gambogi oli kuitenkin moderni, ammatistaan ylpeä taiteilija, joka korosti naisen itsenäisyyttä. Hän ei ole selvästikään halunnut maalata pienikokoista taulua näin tärkeästä aiheesta.

Aistit *Lapsen nuttu, flanelli. Kehtolaulu.*

Teemat *Äitiys, sisarukset, perhesuhteet. Lapsen syntymä. Hoiva ja hellyys. Kodin rituaalit. Naisen ja miehen roolit. Imettäminen, imettäjät.*

9

Akseli Gallen-Kallela Kullervon kirous, 1899

öljy kankaalle, 184 x 102,5 cm

Paidaton nuori mies on nostanut kätensä ylös ja puristanut sormet nyrkkiin. Hän seisoo kaatuneen kelon päällä ja huutaa. Koira nuuskii maahan pudonnutta leipää.

Kullervo on Kalevalan onneton hahmo, joka joutui seppä Ilmarisen palvelijaksi. Ilmarisen vaimo käski Kullervon metsään paimeneen. Ilkeä vaimo leipoi kiven nuoren miehen eväsleivän sisään. Kullervon puukko katkesi kiveen. Puukko oli ainoa muisto rakkaasta isästä. Nyt nuori mies uhkuu kosta ja huutaa niin, että metsä raikuu.

Akseli Gallen-Kallela on maalannut metsän tarkasti ja vahvoin värein. Kypsänpunaiset pihlajanmarjat hehkuvat. Kullervon ruskeankirjavat lehmät laiduntavat mäntymetsän takana. Järvi siintää sinisenä.

Maalauksen kauniin järvimaiseman Gallen-Kallela oli nähnyt nuorena Keski-Suomessa: se on Keuruun Jamajärvi. Koiran mallina oli taiteilijan perheen oma karhukoira Kapperi, kolmen lapsen uskollinen leikkiveri.

Ote Kalevalan 33. runosta,
Kullervo ryhtyy syömään:

Ajoi lehmänsä levolle,
karjan maata kankahalle;
itse istui mättähälle,
vihannalle turpehelle.
Laski laukkunsa selästä,
otti leivän laukustansa,
katselevi, kääntelevi.
Tuosta tuon sanoiksi virkki:
”Moni on kakku päältä kaunis,
kuorelta kovin sileä,
vaan on silkkoa sisässä,
akanoita alla kuoren.”

Aistit Sammal, kaarna, kanerva. Eläimen karva. Leipä.
Tuoksu: havu.

Teemat Kiukku, viha, kateus, turhautuminen. Saako negatiivisia tunteita näyttää? Metsässä oleminen. Marjanpoiminta ym. työt. Metsämaisema. Eläimet, niiden läheisyys.

10

Rafael Wardi Pöydän ääressä, 1960

öljy kankaalle, 89,5 x 130 cm

Rafael Wardi on löytänyt maalaustensa aiheet arkielämästään. Koko ikänsä Helsingin Lauttasaassa asunut Wardi on maalannut paljon merta ja laivoja. Myös ihmissuhteet ja oma perhe ovat aiheita, jotka koskettavat häntä.

Pöydän ääressä -maalauksessa on Elisa-tyttären 4-vuotis syntymäpäivä. Tyttö ystävineen on kerääntynyt pöydän ympärille. Lapset touhuavat jotain tosissaan. Ehkä he herkuttelevat kakulla tai muovailevat vahalla. Yksi lapsista on pukeutunut ylleen keltaisen esiliinan. Keskellä pöytää on pieni sinivalkoinen maljakko.

Wardi ei halua maalata tarkkaa ja oikeannäköistä. Pöydällä olevia esineitä ja lasten puuhailuakin saa arvailla. Sen sijaan hän maalaa valoa ja väriä. Ihmisetkin Wardi kokee erilaisina väreinä. Hän sivelee ohuita ja paksuja maalikerroksia päällekkäin niin, että väri alkaa hehkuu. *Pöydän ääressä* -maalauksessakin voi kuvitella lämpimän valon täyttävän koko huoneen.

Wardi on saanut paljon palkintoja ja tunnustusta elämänläheisillä maalauksillaan. Hän oli Alzheimerintautia sairastaneen Reetta-vaimonsa omaishoitaja. Hän maalasi vaimonsa ja toisten potilaiden kuvia Helsingin Leenankodissa. Wardi uskoo, että taiteen avulla voi tavoittaa ihmisestä jotain sellaista, joka jää muuten piiloon.

Wardi on itse kuvaillut työtään: ”Aurinko on [maalausteni] lähtökohhta, mutta en ajattele sitä aurinkoa joka on tuolla ulkona, vaan sitä joka on ihmisen sielussa, ihmisen sydämessä.”

Katso myös Rafael Wardin haastattelu tässä samassa aineistossa.

Aistit Pieni maljakko, muovailuvaha, tyyppillisiä lasten leluja, värikkäät, läpikuultavat huivit.

Teemat Värien vaikutus ja tunnelma, lempivärit. Tärkeät hetket, läsnäolo. Merkkipäivät. Mitä maalauksessa on? Ovatko maalauksen lapset tyttöjä vai poikia? Millaisia luonteita he ovat?

Lopuksi:

Tervetuloa Ateneumiin!

Käytännön ohjeita ja vinkkejä.

Tervetuloa ryhmän kanssa Ateneumin taidemuseoon. Ateneum on suomalaisten oma kansallisgalleria ja osa Valtion taidemuseota. Museossa on totuttu palvelemaan kaikenlaisia ryhmiä. Tässä esitetään muutamia käytännön asioita, jotka huomioon ottamalla käyntinne on mahdollisimman onnistunut.

Ilmoittakaa tulostanne etukäteen.

Ateneumin neuvonnasta voi varata opastuksia ryhmille tiistaista perjantaihin klo 10–12, p. (09) 1733 6275. Joskus talo voi olla ruuhkainen tai on tehty äkillisiä ripustusmuutoksia, joten kannattaa kertoa ryhmän tulosta, vaikkei opasta tilaisikaan. Mikäli tilaatte opastuksen, kannattaa kertoa ryhmän koostumuksesta ja toiveista sekä mahdollisesta apuvälineiden tarpeesta etukäteen, jotta opas tietää varustautua.

Ryhmäkoot ja hinnat: katso sivu 3.

Varatkaa riittävästi aikaa.

Mikäli teillä on varattu opastus, olkaa valmiina aloittamaan kierros sovittuna aikana. Oppaalla saattaa olla varattuna seuraava opastus heti ryhmänne jälkeen, eikä hän ole velvollinen odottamaan, mikäli ryhmä myöhästyy enemmän kuin 15 minuuttia.

Siirtyminen kerroksesta toiseen on hidasta, mikäli ryhmänne haluaa käyttää hissiä. Toisinaan naulakoille tai kassalle muodostuu jonoja. Päälyysvaatteet ja suuremmat kantamukset tulee jättää valvotuille naulakoille. Yleisö-WC:t ovat vain pohjakerroksessa. Museossa on myös kahvila ja museokauppa.

Esteetön sisäänkäynti on rakennuksen takaa, Ateneuminkujalta.

Museoon on kaksi sisäänkäyntiä, muutaman rappusen sisältävä pääsisäänkäynti Rautatientorin puolella sekä toinen, esteetön ja hissillä varustettu, Ateneuminkujan puolella.

Mitä museossa saa tehdä ja mitä ei?

Ateneumin taidemuseossa ei tarvitse kuiskata tai käyttäytyä juhlanan jäykästi, mutta toiset huomioonottavaa käytöstä odotetaan. Museon näyttelytiloissa on kaikki syöminen ja juominen kielletty, samoin mihinkään taideteoksiin ei saa koskea.

Museossa saavat omia ryhmiään opastaa muutkin kuin Ateneumin omat oppaat, mutta vieraiden ryhmien vetäjien tulee tarkistaa neuvonnasta ettei samaan aikaan ole museon omia opastuksia samoissa tiloissa.

Voitte ottaa museon aulasta kierrokselle mukaan lainattavat telttatuolit, jolloin voitte rauhassa ryhmittyä tarkasteltavien teosten ääreen. Asettautukaa kuitenkin niin, että kulku tilassa on muulle museoyleisölle esteetön.

Valitkaa vain muutama teos, varautukaa yllätyksiin

Polun kaikki teokset ovat 3. kerroksessa, joka on laaja. Kierron kesken ei ole pääsyä portaikkoon tai hissille. Jos arvelee, ettei ryhmä jaksaa kiertää koko kerrosta, kannattaa valita teoksia porrastanteen läheisistä saleista.

Jos tarkoituksena on kiertää polun teoksia keskustellen ja syvennyen, kannattaa keskittyä vain muutamaaan taideteokseen, joita sitten käydään läpi syvemmin. Usein keskustelu karkaa kauas itse teoksista, minkä oman ryhmän tunteva vetäjä osaa joko arvioida hyödylliseksi ja mielenkiintoiseksi tai palauttaa keskustelua lähemmäs tätä tilannetta ja kuvaa. Jokin teos voi koskettaa, jopa järkyttää katsojaa yllättävälläkin tavalla.

Postikorttipaketti Muistipolun teoksista:

Suurin osa Muistipolun teoksista on saatavana myös postikorttina. Muistipolku-korttipakkauksessa ovat teokset:

Eero Järnefelt: *Kaski, Raatajat rahanalaiset*; **Greta Hällfors-Sipilä:** *Johanneksen kirkko*; **Sulho Sipilä:** *Luistinrata*; **Sulho Sipilä:** *Vapunpäivä*; **Helene Schjerfbeck:** *Tyttö hiekkakuopassa*; **Tyko Sallinen:** *Pyykkärit*; **Albert Edelfelt:** *Leikkiviä poikia rannalla*; **Hugo Simberg:** *Haavoittunut enkeli*; **Elin Danielson-Gambogi:** *Äiti* sekä **Akseli Gallen-Kallela:** *Kullervon kirous*.

Korttipaketin hinta on 9 € + toimituskulut 4,50 €.

Tilaukset mieluiten sähköpostitse: tilaukset@ateneum.fi tai puhelimitse 09-1733 6381.

JULKAISUN TEKIJÄT

TOIMITUS Ateneumin taidemuseon museopedagoginen sektori / Satu Itkonen

TYÖRYHMÄ

Alzheimer-keskusliitto: kehittämisspäällikkö Sirpa Granö ja projektipäällikkö Sari Högström

Ateneumin taidemuseo: museolehtori Satu Itkonen, vastaava museolehtori Anja Olavinen, Ateneumin opas, taidehistorioitsija Maria Ollikainen ja museolehtori Erica Othman

TAIDETEOSSESITTELYT Maria Ollikainen

KUVAT Kuvataiteen keskusarkisto

TAITTO Maria Appelberg / Station Mir

JULKAISIJA Ateneumin taidemuseo / Valtion taidemuseo 2008

ISBN 978-951-53-3033-8

ATENEUM

Aineisto tuotettu yhteistyössä:

